

*Дрозд І.В.,
аспірант,
Університет банківської справи
Національного банку України*

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ОГЛЯД ПРОБЛЕМ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем функціонування банківського сектору вітчизняної економіки, які набувають значного впливу на сучасному етапі економічного розвитку країни. Проаналізовано основні показники діяльності банків в Україні з метою виокремлення перспектив розвитку вітчизняного банківського сектору. Враховуючи проблеми у банківському секторі України, надано рекомендації щодо шляхів удосконалення банківського функціонування.

Ключові слова: банк, банківський сектор, банківська система, інтеграція, капіталізація, неплатоспроможні банки, універсальні банки, спеціалізовані банки.

Постановка проблеми. Сучасний стан економічного розвитку України є надзвичайно складним, що проявляється через падіння ВВП за рахунок зниження економічної активності, розбалансування державного бюджету, зростання державної заборгованості, формування та розкручування інфляційно-девальваційної спіралі, падіння купівельної спроможності населення. В такій ситуації усі сектори вітчизняної економіки знаходяться під впливом наймасштабніших в історії країни кризових явищ – поєднання політичної, фінансово-економічної та банківської криз, що підвищують ймовірність негативного сценарію подальшого розвитку економіки України, у тому числі й дефолту. Повільне реагування та впровадження структурних реформ у всіх секторах економіки зумовлюють неефективне використання наявних ресурсів, особливо фінансових. Як наслідок, підвищеної актуальності набуває дослідження тенденцій, проблем і перспектив розвитку банківського сектору вітчизняної економіки як пріоритету забезпечення подальшого ефективного функціонування національної економіки та її інтеграції у світовий фінансовий простір. Наразі виключної необхідності набуває нівелювання негативних наслідків і недопущення надалі невиправдано ризикового й протиправного функціонування банків в економіці України з одночасним запуском процесу розбудови вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики функціонування банківського сектору національної економіки в сучасних умовах та питанням удосконалення діяльності комерційних банків присвячено праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених: Барановського О., Васильченко З., Вовчак О., Дроб'язка А., Константинової О., Кузнєцової А., Мороза А., Пустовіта Р., Реверчук С., Савлука М., Смовженко Т., Полякова В., Турбанова А., Тютюнника А., Щеніна Р., Геєця В., Козьменко О., Корнеєвої В., Лаврушина О., Чуба О. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи значні здобутки вітчизняної та зарубіжної науки з даної проблематики, варто відзначити, що проблема неефективного функціонування вітчизняного банківського сектору на сучасному етапі стоїть надзвичайно гостро та потребує

подальших досліджень у напрямі удосконалення діяльності комерційних банків в економіці України.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану та тенденції у функціонуванні банківського сектору економіки України, а також визначенні проблем і перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світлі останніх подій щодо проведення процесу «очищення» вітчизняної банківської системи від неплатоспроможних банків, а також тих, що порушували законодавство з питань легалізації та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, слід констатувати той факт, що у функціонуванні вітчизняного банківського сектору надзвичайно гостро стоять проблеми непрозорих принципів ведення банківської діяльності, наявність великої кількості схем відмивання грошей, низький рівень менеджменту та відповідальності власників банків, цілеспрямоване банкрутство банків їх акціонерами, недосконало розроблені стратегії розвитку банків, низька якість кредитних портфелів тощо. В результаті політики «очищення» Національного банку України (НБУ), а також через несприятливу економіко-політичну ситуацію в країні відбулося суттєве зменшення кількості банків, які мають ліцензію на здійснення банківської діяльності: станом на 01.07.2015 р. в Україні функціонує 129 банків, кількість яких зменшилася на 20,9% у порівнянні з 01.01.2015 р. та на 30% станом на 01.01.2009 р. У рамках зазначеного процесу у 2014–2015 рр., які виводяться з ринку Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), обсяг зобов'язань перед вкладниками становить близько 56 млрд. грн. [1]. Актуальним залишаються питання: чи сприятимуть такі дії регулятора щодо «стиснення» банківського сектору на забезпечення високого рівня довірчого взаємозв'язку між банківськими установами, економічними суб'єктами та населенням? чи відбудеться найближчим часом зростання економічної активності банківських установ та забезпечення потреб економіки в кредитних ресурсах?

Варто зазначити, що в процесі становлення та розвитку банківництва в економіці України, банки здобули провідні позиції в процесі створення ВВП та забезпечення економічного зростання за рахунок їх здатності трансформувати заощадження в інвестиції. Банкоорієнтована модель побудови фінансової системи вітчизняної економіки була націлена на забезпечення стрімкого економічного зростання, а також структурної переорієнтації економічної системи на інвестиційне зростання, що було характерним для країн – лідерів банкової моделі – Німеччини та Японії. Для економік, в фінансових системах яких домінує банківська модель, Україна не є виключенням, на сучасному етапі цілком виправданим є процес удосконалення банківської діяльності, пов'язаний з процесами світової трансформації традиційної банківської діяльності. У даному контексті аналітичний огляд сучасного стану функціонування банківського сектору економіки та його ефективності

в процесі забезпечення економічного зростання країни набуває великої значимості. Зважаючи на складну політичну ситуацію та економічну невизначеність в Україні, першочергово слід зауважити, що помірне зростання основних показників діяльності вітчизняних банків зумовлене стрімкою девальвацією гривні, яка на тлі великої частки валютних залишків в активах і зобов'язаннях банків, зумовила таке зростання.

За даними щорічного групування банків за розміром активів у 2014 р. в Україні до I групи були віднесені 15 банків, до II – 20 банків, до III – 23 банки, до IV – 122 банки. При цьому частка активів банків залежно від групи в сукупних активах банків в цей період склала: I група – 64% активів, II – 17%, III – 9%, IV – 10% активів. В процесі виведення неплатоспроможних банків III та IV групи з ринку, а також переведення ряду банків II групи у I групу, відбувається поступове збільшення активів банків I групи та їх концентрація по банківській системі. Як результат, станом на 01.07.2015 р. відбулося зростання частки активів I групи до рівня 75% (табл. 1).

Підвищення концентрації активів банків I групи зумовлює зростання ризику розповсюдження системних кризових явищ, які стали причиною великих потрясінь в розвинених

економіках під час світової фінансової кризи. Враховуючи таку ситуацію, НБУ було затверджено нову методику визначення системно важливих банків, до яких станом на 01.12.2014 р. було віднесено вісім банків: ПАТ «КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Дельта Банк» (з 02.03.2015 р. визнано неплатоспроможним), АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Сбербанк Росії». Основними критеріями системної важливості є загальний розмір активів, зобов'язань юридичних та фізичних осіб, системні взаємозв'язки в банківській системі (об'єм міжбанківського кредитування) та об'єм кредитування найважливіших секторів економіки. У рамках мінімізації системних ризиків у банківській сфері НБУ застосовуватиме до таких банків більш жорсткі вимоги до нормативів ліквідності, кредитного ризику та операцій з пов'язаними особами (згідно Постанови НБУ № 312 від 12.05.2015 р.) [1]. Таку тенденцію можна вважати загальносвітовою, зважаючи на те, що глобальна фінансова криза 2007–2009 рр. та подальше банкрутство системно-утворюючих банків зумовили визначення серед світових спільнот необхідності фундаментальних змін у банківському регулюванні та нагляді, а також умов функціонування великих банків.

Таблиця 1

Розподіл активів, зобов'язань та власного капіталу за групами банків згідно класифікації НБУ, млн. грн.

Групування банків	Активи		Зобов'язання		Власний капітал	
	01.07.2015	у % до системи	01.07.2015	у % до системи	01.07.2015	у % до системи
I група	976512	75,0	879784,8	73,2	96727,2	96,9
II група	140013,6	10,8	123600,4	10,3	16413,2	16,4
III група	77878,2	6,0	65158,1	5,4	12720,1	12,7
IV група	54805,4	4,2	40956	3,4	13849,4	13,9
Усього по платоспроможних банках	1249209,2	95,9	1109499,4	92,3	139709,9	139,9
Неплатоспроможні банки	53041,5	4,1	92893,2	7,7	-39851,6	-39,9
Усього по банківській системі	1302250,8	100,0	1202392,5	100,0	99858,3	100,0

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таблиця 2

Структура активів банків в Україні протягом 2012–2014 рр., млн. грн.

№ з/п	Назва показника	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.07.2015	Приріст до 01.01.2015, %
I.	Активи банків	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 249 486	-5,1
	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	1 267 892	1 408 688	1 520 817	1 492 087	-1,9
1.	Готівкові кошти та банківські метали	30 346	36 390	28 337	29 148	2,9
2.	Кошти в Національному банку України	33 740	47 222	27 554	20 539	-25,5
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	99 472	78 106	99 752	118 911	19,2
4.	Кредити надані	815 327	911 402	1 006 358	939 670	-6,6
	з них:					
	кредити, що надані суб'єктам господарювання	609 202	698 777	802 582	768 561	-4,2
	кредити, надані фізичним особам	161 775	167 773	179 040	147 633	-17,5
5.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	8,9	7,7	13,5	18,7	-3,2 п.п.
6.	Вкладення в цінні папери	96 340	138 287	168 928	171 638	1,6
7.	Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	141 319	131 252	204 931	244 009	19,1

Джерело: побудовано автором на [1]

Досліджуючи активи вітчизняних банків, велике занепокоєння викликає низька якість кредитних портфель, вага частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, що засвідчують наявність системної банківської кризи в Україні. Зростання загальних активів банків станом на 01.01.2015 р. у порівнянні з попереднім періодом відбулося на 8% – до 1502,1 млрд. грн., що зумовлено девальвацією гривні та, відповідно, курсовою переоцінкою активів в іноземній валюті. Детальна структура активів банків в Україні зображена в таблиці 2.

Кредитний портфель банків, як основа їх діяльності та отримання прибутку, характеризується досить низькою якістю. Протягом 2014 р. клієнтський кредитний портфель зріс на 10,4% – до 1006,4 млрд. грн., що обумовлено не зростанням кредитної активності, а стрімким знеціненням національної валюти. Варто зазначити, що зниження кредитної активності банків є цілком виправданим явищем внаслідок погіршення фінансових можливостей позичальників, падіння купівельної спроможності населення, відсутності фінансових можливостей щодо виплат по заборгованостях. Ці причини стали факторами підвищення ризикованості ведення банківської діяльності в Україні, яка й проявилась через низьку кредитну активність банків.

Ведення політики щодо мінімізації кредитних ризиків підштовхує банки до кредитування виключно фінансово стабільних позичальників, вживаючи більш жорсткі вимоги щодо оцінки кредитоспроможності позичальників в період кризових явищ та загальної економічної невизначеності. Великі банки з налагодженою ресурсною базою потенційно здатні здійснювати кредитування, в той час як інші банки, в світлі складних подій в країні, вимушені призупинити власну кредитну діяльність. Важливо розуміти, що підвищення загального обсягу кредитів, наданих в економіку, відбулося за рахунок збільшення кредитів в іноземній валюті, викликаного зміною обмінного курсу гривні. Фактично кредитування, яке здатне «ввімкнути» вітчизняну економіку, наразі блокується великими економічними проблемами в країні. При цьому, аналізуючи обсяг банківського кредитування в розрізі видів економічної діяльності станом на 01.07.2015 р., 267,5 млрд. грн. (33% від загального обсягу наданих кредитів) надається у оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, 208,5 млрд. грн. (25,7%) – у переробну промисловість (виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво тощо) [1]. Такі статистичні дані разом зі зниженням купівельної спроможності населення сприятимуть суттєвому зниженню

обсягів кредитування підприємств сфери торгівлі. Як наслідок, в Україні існує суттєва проблема неефективного перерозподілу та трансформації залучених коштів між різними галузями реального сектору економіки.

Крім того, погіршення фінансового стану позичальників та зниження їх здатності повертати кредити зумовили те, що обсяг негативно класифікованої заборгованості станом на 01.07.2015 р. досяг свого максимального значення і склав 18,7% (станом на 01.01.2015 р. – 13,5%, 01.01.2014 р. – 7,7%) [1]. Варто відзначити, що наразі вітчизняні банки активно проводять реструктуризацію проблемної заборгованості, намагаючись максимально зменшити її обсяг. Зважаючи на критичну політико-економічну ситуацію, можливим є процес доформування резервів під активні операції, що прямо пропорційно матиме вплив на обсяг капіталу банків, необхідність подальших його вливань власниками банків, а також знизить дохідність банківської діяльності.

Значна ризикованість у сфері кредитування, брак ресурсної бази та високий рівень невизначеності у подальшому економічному становищі країни зумовили тимчасову переорієнтацію банків на операції з цінними паперами. За останній рік вкладення в цінні папери зросли на 33 351 тис. грн., або на 24,1% [1]. Також значна зацікавленість банків в здійсненні інвестицій в цінні папери обумовлена збільшенням номінальної вартості ОВДП та можливістю отримувати як кредити рефінансування від НБУ, так і залучати кошти на міжбанківському ринку під заставу державних цінних паперів, що, безумовно, стає інструментом вирішення проблем з ліквідністю та платоспроможністю.

Варто зазначити, що зменшення ресурсної бази та збільшення розміру облікової відсоткової ставки (з 04.03.2015 р. облікова відсоткова ставка НБУ складає 30% проти 14% з 13.11.2014 р. та 6,5% з 13.08.2013 р. [1]) зумовлюють зростання відсоткових ставок та подорожчання ресурсів на міжбанківському ринку, що проковує загальне подорожчання кредитних і депозитних операцій та спонукає топ-менеджмент банків до реалізації високо ризикових стратегій з метою збереження довіри наявної клієнтської бази та зацікавлення нової. Крім того, загальне зростання розміру депозитних та кредитних ставок найчастіше спостерігається в фінансово нестабільних та потенційно неплатоспроможних банках, які у майбутньому визнавалися НБУ як неплатоспроможні та виводилися з ринку. Безумовно, розмір відсоткових ставок не є єдиною причиною банкрутства банків, однак завищення їх ринкового розміру є сигналом до визначення певних проблем в банку, наприклад з ліквідністю.

Таблиця 3

Структура зобов'язань та власного капіталу банків в Україні протягом 2012–2014 рр., млн. грн.

№ з/п	Назва показника	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.07.2015	Приріст до 01.01.2015, %
	Пасиви, усього	1 127 192	1 278 095	1316852	1302872	-1,1
1.	Капітал	169 320	192 599	148023	99 483	-3,7
	з нього: статутний капітал	175 204	185 239	180150	195 180	1,1
2.	Зобов'язання банків	957 872	1085496	1168829	1203389	2,6
	з них:					
	кошти суб'єктів господарювання	202 550	234 948	261372	293 291	2,4
	з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	92 786	104 722	102527	94 824	-0,6
	кошти фізичних осіб	364 003	433 726	416371	406 661	-0,7
	з них: строкові кошти фізичних осіб	289 129	350 779	319121	302 099	-1,3

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Загальний обсяг зобов'язань банків України за 2014 р. збільшився на 7,7% і станом на 01.01.2015 р. склав 1 168,8 млрд. грн. [1]. У загальній структурі зобов'язань 35,6% складають кошти фізичних осіб та 22,4% – кошти суб'єктів господарювання (табл. 3). Зростання обсягу зобов'язань вітчизняних банків протягом 2014 р. зумовлене переважно зростанням обсягу коштів суб'єктів господарювання на 11,2% до 261,4 млрд. грн. З огляду на значне зниження рівня довіри вкладників до банківського сектору України, що стало наслідком загострення політичних подій, кошти фізичних осіб скоротилися на 4% – до 416,3 млрд. грн., в той же час строкові кошти фізичних осіб, які фактично є ресурсом для середньострокового та довгострокового банківського кредитування, також зменшилися на 9% – до 319,1 млрд. грн. [1].

Незважаючи на те що в Україні банки практично не залучають довгострокові ресурси з огляду на низький рівень довіри економічних суб'єктів, у 2014–2015 рр. прослідковується загальна тенденція до ще більшого скорочення обсягу строкового ресурсу. Так, аналітики Національного рейтингового агентства «Рюрик» зазначають, що причинами безпосереднього вилучення строкового ресурсу з боку суб'єктів господарювання є обмеженість доступу та зростання вартості кредитних ресурсів, що проявляється у необхідності вилучення власних депозитів для фінансування поточної діяльності. Зі сторони фізичних осіб вилучення строкових депозитів є результатом зниження реальних доходів населення за одночасного підвищення рівня інфляції, що приводить до збільшення витрат на споживання [2, с. 16–17].

На даному етапі на тлі зниження якості активів та зобов'язань вітчизняних банків, капітал банків фактично дублює таку ж ситуацію, віддзеркаленням чого є зменшення обсягу власного капіталу протягом 2014 р. на 23,1% – до 148 млрд. грн. (табл. 3). Безумовно, акціонерами банків проводиться активна робота щодо збільшення обсягу статутного капіталу з метою підтримки власного бізнесу: вісім вітчизняних банків збільшили статутний капітал на загальну суму 7,44 млрд. грн. [2, с. 19]. Однак, як зазначалося раніше, доформування резервів за активними операціями накладе свій відбиток на обсязі капіталу банків. Також за рахунок надання недостовірної інформації про реальний фінансовий стан банків та рівень їх платоспроможності дії НБУ направлені на проведення стрес-тестувань з метою визначення, в якому розмірі докапіталізація вітчизняних банків є необхідною. Такі дії регулятора є абсолютно виправданими з позиції мінімізації ризику неплатоспроможності банків та їх здатності ефективно працювати під час активізації кризових явищ.

Особливу увагу хотілося б звернути на фінансові результати діяльності банківського сектору економіки України (рис. 1). Варто зазначити, що в період світової фінансової кризи 2008–2009 рр. за рахунок стрімкого відтоку депозитів, фактичного припинення споживчого та іпотечного кредитування, зниження фінансового стану та платоспроможності представників реального сектору економіки та населення було досягнуто очікуваного збитку від ведення банківської діяльності, який у 2009 р. склав 38,5 млрд. грн. При цьому, беручи до уваги подальший загальноекономічний спад у вітчизняній економіці та виведення з ринку великої кількості банків, збитки банківського сектору економіки за 2014 р. склали 53 млрд. грн. та продовжують зростати: станом на 01.07.2015 р. збиток досяг вражаючого обсягу у 82 млрд. грн. Погіршення якості активів банків є першочерговою і найвагомішою причиною негативного фінан-

сового результату вітчизняних банків, який зумовлює необхідність доформування резервів за активними операціями. Як результат, такі фактори, як погіршення якості активів і зобов'язань, зниження обсягу власного капіталу, збитковість банківської діяльності, зумовлюють те, що показники доходності банків не відповідають гранично визнаному у світі мінімуму: станом на 01.07.2015 р. рентабельність активів (ROA) складає -11,74%, а рентабельність капіталу (ROE) – -157,93% [1].

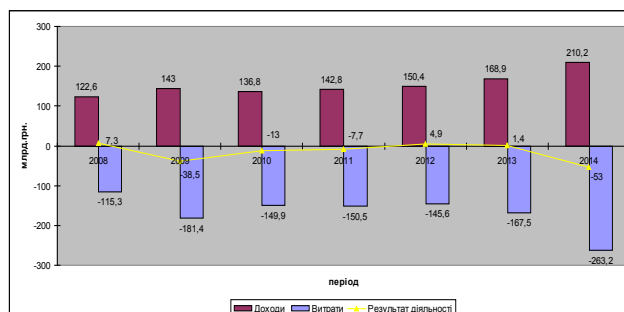

Рис. 1. Динаміка доходів, витрат та результатів діяльності банків України протягом 2008–2014 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

У таких умовах ключовим питанням залишається зацікавленість як існуючих іноземних інвесторів в продовженні діяльності в банківському секторі економіки України, так і нових, які були б зацікавлені у започаткуванні та веденні бізнесу в Україні. Не дивлячись на стрімке скорочення банків, показник частки іноземного капіталу у статутному капіталу банків скорочується, проте характеризується відносною стабільністю, зокрема, станом на 01.07.2015 р. він складає 31,1% проти 32,5% станом на 01.01.2015 р. та 34% – на 01.01.2014 р. Безумовно, невизначеність в економічному та політичному майбутньому України не сприяє покращенню інвестиційного клімату, що має свій вплив на функціонування банківського сектору економіки, активи якого складають 95% активів фінансової системи України. В даному контексті вагомого значення набуває рейтингування вітчизняних банків, результати якого є сигналом для інвесторів про надійність та фінансовий стан установи. Варто наголосити на тому, що банки I групи через власну орієнтацію на міжнародні ринки капіталу та прагнення залучити іноземних інвесторів надають перевагу кредитним рейтингам міжнародних рейтингових агентств, зокрема Moody's, Fitch Ratings, S&P. Для банків II, III та IV груп характерним є користування послугами національних рейтингових агентств, які є достатньо авторитетними для внутрішнього ринку капіталу та менш витратними. Проте, аналізуючи результати кредитних рейтингів вітчизняних банків, до рейтингових агенцій звертаються лише ті банки, які можуть отримати кредитний рейтинг не нижче інвестиційної категорії, що, безумовно, засвідчує низький рівень надійності тієї групи банків, які не бажають отримувати кредитний рейтинг. Більшість кредитних рейтингів підтримується на рівні інвестиційної категорії: 29 банків з уаBBB, 15 – уаBBB+, 9 – уаBBB- (за даними НРА «Рюрик») [2, с. 24]. Зауважимо, що у світовій практиці банки, як установи залежні від рівня довіри з боку клієнтів та інвесторів, повинні користуватись послугами рейтингування як національних, так і міжнародних рейтингових агентств, а іноді і подвійного рейтингування.

Необхідно зазначити, що кризові явища у функціонуванні банківського сектору та низький рівень відтворюваності наці-

ональної економіки є характерними для більшості економік, які розвиваються на ринкових засадах. Наразі світовий досвід засвідчує те, що поряд з тенденцією глобалізації та бурхливого економічного розвитку прослідковується процес розповсюдження різноманітних дестабілізуючих факторів та економічної нестабільності. Потрібно зважати на те, що під час активізації кризових явищ в економіці банківська діяльність найяскравіше реагує на такі тенденції з, відповідно, найбільшими наслідками для економіки. В умовах нестабільної рівноваги ринкової економіки неефективність роботи банківського сектору призводять до збоїв у роботі платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликають загострення політичних обставин. Однак кризи не можна розглядати лише з позиції негативних наслідків для економіки, водночас вони супроводжують процес поступового розвитку економіки та удосконалення банківської діяльності. Безпосередньо в кризових умовах можливо повноцінно визначити ефективність тієї чи іншої моделі побудови банківської системи, недоліки в організації банківського сектору та функціональних особливостях банківської діяльності.

На сучасному етапі представникам топ-менеджменту, власникам банків та уряду України необхідно враховувати те, що в кризових умовах визначальним фактором впливу на подальше функціонування банківського сектору економіки є рівень довіри до банків з боку економічних суб'єктів, адже, вилучаючи кошти з банківського обороту, автоматично збільшується готівковий обіг, що блокує дію грошового мультиплікатора та кредитної емісії. «Сучасний розвиток грошово-кредитної системи України характеризується дією так званих позаекономічних чинників, які відчутно впливають на її розвиток. Це чинники психологічного ризику, епідемічного поширення кризових явищ та суто політичних зрушень, що впливають на поточний та майбутній стан економіки» [3, с. 39]. Процес повернення довіри до банків буде ефективним у разі, якщо в Україні будуть повноцінно розроблені законодавчі норми та відповідні умови щодо захисту прав клієнтів, кредиторів та інвесторів, а також сформовані реальні «справедливі» процентні ставки.

Незважаючи на банкоцентризм вітчизняної фінансової системи, банки фінансують тільки споживчі та поточні потреби суб'єктів економіки за рахунок концентрації короткострокових ресурсів. Як попередньо зазначалося, така ситуація зумовлена низьким рівнем довіри до банків, що і зумовлює занепокоєння населення та суб'єктів господарювання у розміщенні власних ресурсів на довгострокову перспективу. Реальною є ситуація фактично абсолютної відсутності довгострокового фінансування розвитку реального сектору економіки, а також інвестиційного та проектного фінансування тощо. В даному контексті та враховуючи вибір європейського вектору розвитку, необхідно погодитися з вітчизняними вченими в тому, що система фінансового посередництва України, як правило, комерційні банки, оперуючи «короткими» грошима, не сприяють зростанню та стимулюванню економіки. На відміну від вітчизняної економіки в Європі та США більше переваг надається інвестиційному вектору розвитку [4, с. 14]. Бурхливий розвиток інститутів фінансового посередництва з інвестиційним ухилом, який очікувався з активізацією євроінтеграційних тенденцій, мав на меті вирішення проблеми недостатнього довгострокового фінансування реального сектору вітчизняної економіки. Слід також взяти до уваги, що довгострокове фінансування реального сектору в розвинутих світових економіках здійснюється переважно не банками, а іншими фінансовими інститутами (інвестиційними компаніями, інвестиційними

фондами, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами). Враховуючи те, що в Україні банки концентрують в собі приблизно 95% ресурсів фінансових посередників, існує два шляхи активізації довгострокового інвестиційного фінансування економіки країни: розвиток небанківських фінансових інститутів; створення спеціалізованих банків (інвестиційних, іпотечних, інноваційних банків і т. д.).

«Кредитна політика НБУ, з урахуванням прагнення до мінімізації безробіття, має бути спрямована на стимулювання інвестицій. Кредити потрібно давати, причому доступні. Але банки повинні вибрати інвестиційні, перспективні напрями. Йдеться, власне, про те, що стосовно частини кредитів (скажімо, роздрібні продукти – кредити комерційних банків на поточне споживання) політика НБУ має бути жорсткішою, а щодо інших (інвестиційних кредитів) – м'якою» [5, с. 50]. Учені зазначають, що в Україні має бути змінена система регулювання та нагляду за комерційними банками та небанківськими фінансовими установами, зокрема, має бути затверджена двосистемна шкала економічних нормативів регулювання діяльності банків та інших фінансових посередників. Відносно банків, набуває сенсу виключення або зменшення підсистеми нормативів інвестування. До фінансових посередників-інвесторів, таких як інвестиційні банки, пайові та взаємні фонди, доцільним є запровадження пом'якшених нормативів адекватності, кредитування та ліквідності з урахуванням жорстких нормативів інвестування, пайової участі банків в інвестиційних проєктах, що стало би стимулом для суттєвого зниження витрат за користування позик [4, с. 24].

Для подальшого розвитку економіки України також має бути заохочена політика фінансування інноваційних проєктів. Зокрема, деякі вітчизняні вчені радять банкам перейняти досвід США та Європейського Союзу у сфері банківського фінансування інновацій, зокрема, через створення у структурі універсальних банків спеціалізованих відділів або департаментів інноваційного фінансування. Автори беруть за приклад досвід банків США, в яких створюються відділи фінансування транзакцій типу венчурного фінансування з використанням кредитних інструментів, які надають можливість участі у власному капіталі підприємства. Також йдеться мова про необхідність створення спеціальних пакетів інноваційного бізнесу, які можуть включати можливість доступу до дешевих або преференційованих кредитних ліній, субсидій або грантів, спеціальних кредитів з відстроченням сплати відсотків, можливість поєднання позик з процентними ставками, які розраховуються на планованому фінансовому результаті нововведення. Зрозуміло, що подібна практика таїть в собі значні кредитні ризики. Автори з метою обмеження таких ризиків пропонують вітчизняним банкам надавати перевагу у кредитуванні фірмам, які перебувають на фазі сильного зростання або мають у наявності продукти, які характеризуються значним ринковим потенціалом [5, с. 53]. На нашу думку, розвиток венчурного фінансування є надто складною та особливо ризиковою послугою у рамках пропозиції банківських послуг. Безумовно, універсальні банки на сучасному етапі мають виконувати спектр різноманітних фінансових операцій, проте акцент, безумовно, треба ставити на стандартних банківських операціях. Також, враховуючи розвиток та стан функціонування підприємств реального сектору економіки України, досить складно знайти підприємства з високим ринковим потенціалом, які функціонують з максимальною прибутковістю та ефективністю. На нашу думку, для реалізації фінансування інноваційних проєктів

доцільно створити інноваційні банки та банки розвитку. Крім того, розглядаючи інновації з позиції безумовно позитивного розвитку, доцільним є розробка програм банківського фінансування інновацій на державному рівні.

У дослідженнях вітчизняних вчених набула значного поширення проблема концентрації банківського капіталу в великих містах України (особливо в Києві) та переливання депозитних коштів з невеликих регіонів у великі. Дана проблема призводить до дисбалансів всередині країни, неефективності розміщення залучених коштів вітчизняними банками та участі банків у фінансуванні незаконних проєктів та відмиванні коштів. Для економіки України великої необхідності набувають регіональні банки, діяльність яких буде спрямована на задоволення потреб регіону, в якому вони територіально розміщені.

Також в Україні існує проблема гострої нестачі у сільського населення, як повноправного учасника банківських операцій, знань та можливостей взаємодії з банками. В структурі банківської системи деяких країн (зокрема, Індії) існують так звані регіональні сільські банки (regional rural banks), що здійснюють переважно базові банківські операції в сільській місцевості. Також у даному контексті великої актуальності набувають банки, які займаються мікрофінансуванням. Цей напрям був започаткований як інноваційна програма розвитку, спрямована на усунення бідності. Мікрофінансові установи, які з'явилися протягом останніх 30 років, спеціалізувалися на наданні фінансових послуг клієнтам з низькими доходами. Спочатку такі установи були неприбутковими, однак після досить ефективного їх функціонування навіть під час кризи, комерційні банки почали створювати відповідні підрозділи, а також брати участь у мікрофінансуванні шляхом надання позичок та фінансування мікрокредитних установ [6, с. 211–215]. Як наслідок, для вітчизняної економіки, в якій більшість сільського населення не має доступу до кредитних ресурсів та доходи яких є порівняно низькими, цілком виправданим є започаткування такого механізму фінансування в комерційних банках, особливо з державним капіталом. Для реалізації цього механізму потрібно зайнятися розробкою нових методів кредитування (наприклад, зменшення обсягу застави через використання групових гарантій; надання початкових позик невеликих розмірів з метою визначення надійності клієнтів).

Процес стабілізації банківського ринку та відновлення економічної активності банків є вкрай важливими, реалізація яких можлива за рахунок здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення ефективності функціонування банківського сектору економіки, серед яких: підвищення рівня капіталізації банків; проведення оцінки якості активів банків, особливо якості кредитних портфелів; подальше очищення банківського сектору від неплатоспроможних банків; удосконалення банківського менеджменту; розробка клієнтоорієнтованої стратегії розвитку банків; використання новітніх банківських технологій у процесі створення банківського продуктового ряду тощо. Водночас для вітчизняної економіки цілком виправданим є процес поступового переходу від моделі універсальних банків до моделі мультиспеціалізації або моделі спеціалізованих банків, які фінансуватимуть створення нового та розвиток діючого бізнесу в економіці. Разом з тим НБУ повною мірою має забезпечити ефективний банківський нагляд, який дасть змогу не допустити повтору ситуації, коли 30% функціонуючих банків є неплатоспроможними. Удосконалення підходить до регулювання операцій банків з пов'язаними особами; виявлення реальних

обсягів операцій з пов'язаними особами та вжиття заходів, спрямованих на їх зменшення; посилення відповідальності керівників банків, власників істотної участі та інших пов'язаних осіб за діяльність, що призводить до неплатоспроможності банків; створення скоординованої системи позасудової реструктуризації кредитів та сприяння добровільній реструктуризації валютних іпотечних кредитів – заходи центрального банку, які набувають визначального значення в сучасних економічно нестабільних умовах в Україні.

Висновки. Варто зазначити, що на сучасному етапі особливого значення набуває пошук дієвих механізмів та інструментів, які допоможуть забезпечити розбудову економіки України, що, відповідно, стане ефективним важелем у забезпеченні як перерозподілу фінансів, так і підвищенні рівня соціального становища населення України. В даному випадку інститутам фінансового посередництва, а особливо банківському сектору, необхідно повною мірою забезпечити процес залучення заощаджень та їх подальшої трансформації в інвестиції. При цьому актуальним є вирішення проблеми відтворення «довгих» грошей. Безумовно, в такому контексті абсолютно необхідною є супутнє удосконалення як грошово-кредитної, так і фінансово-бюджетної політики країни, зменшення рівня корупції та тінізації економіки країни. Банківський сектор економіки України, який буде характеризуватися не повною універсалізацією, а співіснуванням ефективних універсальних та спеціалізованих банків, матиме виключно позитивний вплив на стимулювання розвитку вітчизняної економіки, налагодження сприятливого макроекономічного клімату, що відзначиться на інвестиційній привабливості країни та підвищенні кредитних рейтингів, політики уряду щодо стимулювання довгострокового фінансування, а також довіри суб'єктів економіки.

Отже, економічні, соціальні та політичні виклики у вітчизняній економіці мають започаткувати процес удосконалення функціонування банківського сектору економіки за рахунок створення безпечних, легітимних і транспарентних умов ведення банківництва, що стане реальним фундаментом відносин між банками, населенням, представниками реального сектору економіки та державою. Безумовно, ці відносини мають будуватися на довірі та відповідальності в процесі отримання максимального результату з максимально допустимим рівнем ризику.

Література:

1. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
2. Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2015 р. / НРА «Рюрик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2015.pdf.
3. Розвиток банківської системи України : монографія / Кол. авторів ; за заг. ред. д. е. н., проф. Т.С. Смовженко, д. е. н., проф. Р.А. Слав'юка. – К. : УБС НБУ, 2010. – 462.
4. Смовженко Т., Кравченко І., Багратян Г. Макроекономічна політика України в 2014-2019 рр.: банківська та фінансова сфери / [Т. Смовженко, І. Кравченко, Г. Багратян] // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 10. – С. 20–24.
5. Смовженко Т., Кравченко І., Багратян Г. Питання макроекономічної політики України на 2014–2019 рр.: експертно-аналітична доповідь / [Т. Смовженко, Г. Багратян, І. Кравченко]. – К. : УБС НБУ, 2014. – 54 с.
6. Косодій Р.П., Мішенін Є.В., Бондаренко А.О. Глобальне середовище та фінансово-економічна нестабільність / [Р.П. Косодій, Є.В. Мішенін, А.О. Бондаренко] // Суми : МакДен, 2010. – 252 с.

Дрозд И.В. Банковский сектор экономики Украины: обзор проблем и перспектив развития

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем функционирования банковского сектора отечественной экономики, которые приобретают значительное влияние на современном этапе экономического развития страны. Проанализированы основные показатели деятельности банков в Украине с целью выделения перспектив развития отечественного банковского сектора. Учитывая проблемы в банковском секторе Украины, даны рекомендации относительно путей усовершенствования банковского функционирования.

Ключевые слова: банк, банковский сектор, банковская система, интеграция, капитализация, неплатежеспособные банки, универсальные банки, специализированные банки.

Drozd I.V. The banking sector of Ukraine's economy: an overview of problems and prospects of development

Summary. The article investigates the problems of domestic banking sector, which have a significant influence on the current economic development of Ukraine. In order to determine the prospects of banking sector development, author gives an analysis of main indicators of domestic banks. Given the problems in the banking sector of Ukraine, author also recommended some ways to improve the banking.

Keywords: bank, banking, banking system, capitalization, insolvent banks, integration, universal banks, specialized banks.